

PAIX LITURGIQUE

Newsletter 52 objavljen dana 1 veljaca 2018

MISA PAVLA VI., BEZOBLICNA OBREDNA FORMA?

Razradena u okviru teološkog konteksta i vjerskog mentaliteta šezdesetih godina, liturgijska reforma Pavla VI. nije ni približno ispunila svoja optimistična obećanja. Iako se mnogi danas slažu da je reforma u mnogocemu doživjela neuspjeh, malo je onih koji smatraju mogućim dati realističan osvrt na nju. Paix Liturgique u više je navrata objavljivao kritičke analize određenih obreda spomenute reforme, i to krštenja (u našem newsletteru br. 413), potvrde (u našem newsletteru br. 471) i sprovoda (u našem newsletteru br. 443).

U ovome bismo se tekstu željeli osvrnuti na ono što se nalazi u samome središtu reforme: misu uvedenu apostolskom konstitucijom *Missale romanum* od 3. travnja 1969.

Mnogi

su to učinili prije nas, počevši od kardinala Ottavianija i Baccija u njihovu djelu *Kratak kritički pregled novoga reda Mise iz 1969.*, ali učinilo nam se prikladnim dati doprinos reaktualizaciji spomenutih analiza budući da će se uskoro obilježiti pola stoljeća od početka reforme.

Ovoj ćemo temi posvetiti čak tri newslettera u kojima će se analizirati kako obredni vid pitanja, ili bolje rečeno nedostatak toga vida u novome misalu - a to je tema prvoga newslettera - , tako i njegov sadržaj u užem smislu.

Budući da se analizom novoga misala odmah uočava posve začudujući ceremonijalni aspekt u usporedbi s katoličkom liturgijom koja mu je prethodila, kao i s ostalim katoličkim liturgijama (istocnim liturgijama, ambrozijanskom liturgijom itd.), nova rimska misa nije više *obred* u pravom smislu riječi. Ona je poput forme bez forme.

Obredna cjelina katolicanstva strukturirala se tijekom kršćanske antike oko Kristove naredbe: „Ovo činite meni na spomen!“ i

ceremonija lomljenja kruha u apostolskim zajednicama. Između VI. i XII. stoljeca *ordines romani* svjedoče o značajnom razvoju obrednoga svijeta tijekom kasne antike i visokoga srednjeg vijeka, usporedno s razvojem bogatoga blaga patrističke kateheze iz istoga razdoblja. Ta se baština prenosila u srednjovjekovnim samostanima i katedralama, a brižno je objedinjena u vrijeme protureforme u Rimu. S jasnom sviješću cinjenice da liturgija - posebno rimska - na konkretni način prenosi dogmu u područje sakramenata i molitve (*lex orandi, lex credendi*), jedna je od specifičnosti tridentske epohe u području bogoštovlja bilo pojašnjavanje i kanoniziranje reda (Ordo), odnosno redanja ceremonija.

U XX. stoljeću zbog pokreta „vratanja izvorima“, odnosno navodnoga vratanja drevnih liturgijskih oblika povrhu kasnijih „dodataka“ i „opterećenja“, te radi prilagodavanja novome vremenu našla se na udaru „rigoroznost“ liturgijskih pravila, u isto vrijeme kada je, uostalom, napadana i „rigoroznost“ dogmatskih formulacija. Velika briga kojom se u rubrikama tradicionalnih liturgijskih knjiga uređivala liturgija (u kojima su upute koje se odnose na poredak ceremonije otisnute crvenim slovima (*rubræ*)), najednom se učinila posve zastarjelom. U samo nekoliko je godina to dovelo do pomutnje. Već se u prvim etapama koncilске reforme mise razmahala kreativnost, ne samo na vrhu (u Komisiji za primjenu konstitucije o liturgiji), već i daleko više u temeljima, kao što odlično pokazuje slavni roman *Nouveaux prêtres* (Novi svećenici) Michela de Saint-Pierre. Kontinuirane promjene koje su se nizale od 1964. (uputa *Inter oecumenici*) do 1968. - sjetimo se „rubrika iz 1965.“ koje su odmah zamijenjene onima iz 1967. (uputa *Tres abhinc annos*) - ostavile su dojam da su u liturgijskim pitanjima sve norme podložne promjeni. Na to se pojavio misal iz 1969., kojim je stari obredni svijet doslovno pretvoren u prah.

Image: rs20171017103513_NOM1.jpg

I - Pulveriziran obredni svijet

Prelazak s misala na neki drugi produkt, sa stajališta pravila koja treba poštovati, ostavlja zapanjujući dojam promjene svijeta. Namjesto gesta i položaja tijela koji su strogo određeni uporabom od pamtivijeka, nove su rubrike samo upute, a često i jednostavni prijedlozi, i to prilično općenite naravi. Do te mjere da učenje slavljenja mise, koje zauzima velik konkretni dio u formaciji svećenika koji slave tradicionalnu liturgiju, više ne postoji u današnjim bogoslovljima u kojima se podučava misa Pavla VI. Tomu je tako zato što za obred vrijedi isto što i za smisao koji se prenosi prijevodima tekstova: određena se osobna sloboda smatra legitimnom, dok se neodređenosti koja iz nje proizlazi ne pridaje veća važnost, već ju se čak smatra i poželjnom, kako bi „bolje pratila životne okolnosti“.

Uzmimo za primjer samo početak misnoga slavlja:

a) Geste

- U tradicionalnom misalu: „Svećenik

uzlazi stubama na oltar, stavi kalež na desnu stranu evanđelja. Desnom rukom uzme burzu te je pridrži lijevom, a desnom izvadi korporal (...) Zatim obadvjema rukama razvije korporal (...) Obadvjema rukama stavi kalež s velom na korporal u sredinu (...) Kada side pred oltar, okrene se za desnom rukom, stane u sredini okrenut licem k oltaru, rukama sklopljenim na prsima, skupljenih i izravnatih prstiju, tako da desni palac stoji nad lijevim (što uvijek mora ciniti kada sklopi ruke, osim nakon posvećenja), nepokrivene glave, nakon što se prvo duboko naklonio prema križu ili prema oltaru, odnosno nakon što je pokleknuo pred križem ili oltarom ako je u svetohraništu presveti sakrament, i uspravivši se započne misu. Itd. (...) uspravi se tiho moleći molitvu: *Aufer a nobis* uzlazi stepenicama k oltaru (...) Došavši k oltaru položi sklopljene ruke na oltar tako, da malim prstima tice prednju plohu oltara... Ruke se sklopljene (...) uvijek ovako stavljaju na oltar: valja se ticati vrškom malih prsta prednje plohe oltara, dok su svi prsti ispruženi i zajedno, itd. (...) Kad dode do riječi *quorum Reliquiae hic sunt*, raširi ruke, stavi ih izvan korporala dlanovima na oltar, prigne se i poljubi oltar, itd. (...) Na svecanoj misi po tri put mece tamjan u kadionicu, a uz to govori: *Ab illo benedicaris*, „Neka te blagoslovi onaj“ itd.

- U novom misalu: „Došavši u

prezbiterij svećenik, dakon i poslužitelj dubokim naklonom pozdrave oltar. Zatim svećenik i dakon, u znak poštovanja, poljube oltar, a svećenik, ako je zgodno, okadi križ i oltar. [...] Zatim svećenik okupljenoj zajednici pozdravom oznaci da je Gospodin prisutan.“

b) Rijeci

- U tradicionalnom misalu „Kada side

pred oltar (...) napravi reverenciju (...) i, ako druga rubrika ne propisuje drugacije, uspravivši se prekrži govoreći glasno: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.* taknuvši se desnom rukom cela i prsiju te lijevoga i desnoga ramena, sklopi ruke i moli: *Introibo ad altare Dei.* Ministrant odgovara: *Ad Deum qui lætificat juventutem meam.* Zatim naizmjenice s ministrantom moli itd. (Ps 43) (...) Uzlazi stepenicama k oltaru tiho moleći molitvu *Aufer a nobis...* („Ukloni od nas, molimo, Gospodine, bezakonja naša, da budemo dostojni čista srca prici k Svetinji nad Svetinjama. Po Kristu Gospodinu našem. Amen“. Došavši k oltaru položi sklopljene ruke na oltar (...) pa tijelom srednje nagnut moli drugu molitvu: *Oramus te, Domine* „Molimo Te, Gospodine, po zaslugama svetih tvojih, čije se moći ovdje nalaze (prigne se i poljubi oltar)“ (...) Na svecanoj misi, kada nije riječ o misi za pokojnike, celebrant prije izgovaranja antifone introita blagoslovi tamjan govoreći: *Ab illo benedicaris*, itd.“

- U novome misalu: [Nakon što je

poljubio oltar i okadio ga, ako je to smatrao zgodnim] i kad završi pjevanje ulazne pjesme, svećenik se, stojeći kod sjedišta - zajedno s cijelim skupom - namenuje znakom križa. Zatim svećenik kaže: „U ime Oca, i Sina i Duha Svetoga. Amen“. Zatim, raširenih ruku, pozdravi narod koristeći, *na primjer*, jednu od triju sljedećih formula: „Milost Gospodina našega Isusa Krista, ljubav Boga Oca, itd.“ [...] Svećenik, dakon ili služitelj laik potom može vrlo kratko uvesti vjernike u misu dana, nakon čega slijedi pokajnički čin.

Svećenik poziva vjernike na pokajanje *primjerice*

ovim riječima: „Braco i sestre, priznajmo svoje grijehе da mognemo proslaviti sveta otajstva.“ Nakon toga slijedi jedna od sljedećih četiriju opcija:

1. „Ispovijedam se Bogu svemogućemu“...

2. „Smiluj nam se, Gospodine. Jer smo sagriješili Tebi.“...

3. „Gospodine, koji si poslan izlijeciti srca slomljena, smiluj se“...

4. Blagoslov i škropljenje vodom: „Braco, smjerno zamolimo Gospodina da blagoslovi ovaj stvor vode“...

II - Sve više prilika za slobodan izbor

Može se primijetiti da se mogućnosti i prilike za izbor umnažaju. To potvrđuje i dio slavlja koji slijedi:

a) U liturgiji riječi, nakon prvoga citanja, može se upriličiti trenutak tišine „ako je zgodno“. Drugo citanje nije obvezno. Za poklik prije Evanđelja obično se pjeva Aleluja. Đakona ili svećenika na putu k ambonu mogu pratiti poslužnici s kadionicom i svijecama, ali to nije obvezno.

b) Ispovijed vjere podrazumijeva nicejsko-konstantinopolsko ili apostolsko vjerovanje.

c) Za sveopću (vjerničku) molitvu postoji deset mogućih uvodnih riječi, koje ne isključuju upotrebu drugih formula, i devet molitava za zaključenje, ali za tu se svrhu svećenik može nadahnuti i sveopćom molitvom Velikoga petka, pa i drugim molitvama.

d) Vjernici slobodno mogu očitovati svoje sudjelovanje prinosom: donoseći ili kruh i vino za euharistijsko slavlje ili druge darove za potrebe Crkve i siromaha. Kod prikazanja svećenik tiho ili glasno govori: „Blagoslovljen si, Gospodine, Bože svega svijeta itd.“, na što narod može odgovoriti: „Blagoslovljen Bog uvijek.“

e) Dok je rimska liturgija - pa čak i ona drugih obreda - od antike uvijek težila smanjivanju broja tekstova koji čine srž mise, i to zasigurno radi očuvanja pravovjerna, nova je predslavlja teško pobrojati: 46 za temporal, deset za sanktoral, 13 za zajedničko slavlje svetaca, 16 za pokojnike, a tomu još treba ubrojiti i predslavlja mise za mladence, mise polaganja zavjeta i predslavlja zavjetne mise.

f) Dok je euharistijska molitva koju uvode predslavlja bila (i to nesumnjivo oduvijek) jedinstvena, valja posebno istaknuti da danas službeno postoji jedanaest euharistijskih molitava:

cetiri su glavne, dvije za kontekst pomirenja, tri za dječje mise, jedna za skupove i jedna za posebne prilike, a sukladno tome bira se i jedno od četiriju predslavlja: 1. Crkva hodi prema jedinstvu; 2. Bog vodi svoju Crkvu na putu spasenja; 3. Isus - put k Ocu; 4. Isus, uzor ljubavi - kojima odgovaraju četiri molitve zagovora (ekvivalent molitve *Te igitur* iz rimskoga kanona) koje se nalaze u drugome dijelu molitve, nakon posvećenja, kao u II., III. i IV. Euharistijskoj molitvi. No postoje i druge, jer neke su biskupske konferencije, napose prilikom važnijih događanja, zatražile odobrenje posebnih euharistijskih molitava.

g) Nakon posvećenja slijede tri zaziva prema izboru.

h) Uvod molitvi *Oce naš* ima dvije inalice, ali mogu se uzeti i druge. Znak kojim vjernici jedni drugima zasvjedoče mir i ljubav ovisi o mjesnom običaju. Nakon što se izgovori *Agnus Dei*, svećenik moli jednu od dviju molitvi po izboru.

i) Blagoslov se narodu može podijeliti i jednim od 26 svećanih trodijelnih obrazaca na čije se dijelove tri puta odgovara "Amen".

Jezicna zbrka

Obredna pomutnja postala je još vidljivijom nestankom latinskoga jezika. Liturgija koja se još uvijek zadržava naziva *latinskom* danas se slavi u prijevodu na dijalekte i jezike čija se brojka procjenjuje na oko 350 do 400 (budući da Kongregacija za bogoštovlje nije u mogućnosti dati preciznu brojku). Ti su prijevodi nastali na poticaj nacionalnih biskupskih konferencija, a odobrila ih je Kongregacija za bogoštovlje. Uputom od 25. siječnja 1969. nastala je mogućnost za veliku slobodu, napose kada je riječ o stvarnostima koje „šokiraju kršćanski osjećaj“ i aktualizaciji sadržaja molitava, uz poziv da se pridonosi novim izumima. Usporedno s time javio se i određen pokret obnove kojim se pokušalo ispraviti prijevode koji nisu u dovoljnoj mjeri sukladni latinskim izdanjima (uputa *Liturgiam authenticam* od 28. ožujka 2001.), ali s rezultatima za koje možemo reći da nisu bili značajni osim, možda, u anglofonom svijetu.

Neke su si biskupske konferencije dopustile prilično očekivane slobode, od kojih je najpoznatija prijevod izraza *pro multis* (krv koja se proljeva „za mnoge“) iz posvećenja Presvete Krvi kao *for all, per tutti, für alle*, „za sve“, ili pak izraza *consubstantialem* iz Vjerovanja kao „iste naravi“ (u francuskom). Te su slobode u nekim slučajevima imale za svrhu inkulturaciju liturgije (uputa *Varietates legitimæ* od 25. siječnja 1994.). Tako su u Kini zbog sukoba između kineskih obreda već 15. veljače 1972. slavljene stari obredi inspirirani konfucijanizmom u čast preminulih predaka. U Zambiji se ukinulo miješanje vode i vina pod izlikom da taj čin nema biblijskog utemeljenja, unatoč tomu što je takva uporaba već u doba monofizitske hereze osuđena na Firentinskom koncilu, budući da voda simbolizira Kristovo covještvo. Zairski obred, koji predstavlja kongoansku prilagodbu rimskoga obreda (a koji je osmislio kardinal Joseph Malula, nadbiskup Kinshase), odobren je 1988. zajedno sa svim elementima kao

što su zazivanje predaka, pomicanje pripreme na kajanje na trenutak prije ofertorija, različiti dijalози između svećenika i naroda te ritmičke geste i pokreti.

Naravno da je moguće ukazati na

„zlouporabe“ celebranata koji rade samo po svojoj volji, ali i dalje ostaje činjenica da nova liturgija po svojoj prirodi otvara put kreativnosti. Kada u novome misalu piše da svećenik pozdravlja narod „primjerice“ određenom formulom po izboru ili kada mu se daje „primjer“ napomene koju treba izreći, sam ga tekst poziva na osobnu kreativnost. Svećenikovo umetanje osobnih napomena i komentara, koji nisu zabranjeni, nego čak i poželjni u novome obredu, postaje *de facto* prirodno. Osim toga, narodni jezik dovodi liturgijskoga aktera do osobnog „tumacenja“ teksta koji izgovara, a sve uz najbolje pastoralne namjere na svijetu. Pokušaji obnove kojima smo svjedocili od 1985., osim što su bili ili još uvijek jesu vrlo aleatorni, moraju se prije svega suociti s fluidnim i „živim“ karakterom nove mise.

Nova misa, *lex orandi*?

Poznata recenica *lex orandi, lex credendi*

„zakon moljenja je zakon vjerovanja“ objašnjava se činjenicom da su svi elementi univerzalne discipline rimske Crkve, kada je riječ o njihovoj sadržaju koji se odnosi na vjeru i moral, jedan od izraza uobicajenoga i sveopćega uciteljstva: naime, Petrova Crkva ne može navesti u pogrešku svoje vjernike načinom kojim im zapovijeda da mole. Za taj izraz *jedinstvene* vjere posve je prirodno potrebno određeno *kanoniziranje* (1) sredstava kojima se vjera prenosi.

Dakako, obredna pomutnja reforme sekundarno je pitanje u odnosu na promjene samoga sadržaja poruke, ali to je tema koju ćemo analizirati u sljedeća dva newslettera. No u općem kontekstu svibnja 1965. i relativizacije dogmatskih pravila, činjenica da je latinska Crkva napustila svoj tradicionalni obredni sustav umnogome je pridonijela slabljenju bogoštovnog karaktera kao prijenosnika rimske ispovijesti vjere. Ta nova subjektivnost, koja se očituje i u obredu, nije neproblematična s motrišta rigoroznosti doktrinarne vrijednosti novih ceremonija.

Dopuštamo si sljedeću hipotezu: „pastoralnom“, odnosno ne u pravom smislu dogmatskom (nepogrešivom) karakteru Drugoga vatikanskog sabora odgovara „pastoralni“ karakter nove liturgije koja je iz njega proizašla, i to u mjeri u kojoj ona ne tvrdi da kroz molitvu prenosi više pravilo vjere. Jednostavno zato što nema za cilj biti zakonom moljenja (*lex orandi*) u najsnažnijem smislu toga pojma.

(1) U smislu kodificiranja.